

Nekünk (ilyesmi) Trianon kell

NÉZZÜNK BIZAKODVA A MÚLTBA! ALTERNATÍV TRIANON, SZERK. CSERNA-SZABÓ ANDRÁS ÉS FEHÉR RENÁTÓ

A *kontrafaktuális*nak nevezett történetírás az utóbbi időben nemcsak a populáris regiszterben terjedt el [cikkek és esszékötetek jelentek meg, internetes oldalak jöttek létre és rajongói közösségek formálódtak], hanem a professzionális történészek körében is nagyobb az elfogadottsága, mint akár csak néhány évtizeddel korábban. Persze, a történelem aktorainak lehetőségeit, a választaként értelmezhető történeti pillanatokban felmerülő, különféle variációkat már jóval korábban, legalább Thuküdidésztől, illetve Liviusztól kezdve mérlegelték egyes történészek a századok során. Azonban hiába nyert valamifajta létjogosultságot az 1980-as évek végétől a szorosabb értelemben vett kontrafaktuális, más néven *alternatív*, illetve *spekulatív* vagy *hipotetikus* történetírás, az egyéb kurrens megközelítéseket érvényesítő kutatókhoz képest azért kevés művelője van e módszertannak.

Ennek fő oka talán nem az, hogy még ma is némi ellenszélben tudnak megszólalni efféle hangok, vagyis a történetírás paradigmaváltásai ellenére a történészcéhen belül sokan továbbra is gyanakodva hallgatják és ahistorikusnak tartják a „mi lett volna, ha...” kezdetű felvetéseket. Sokkal inkább azért van így, mert meglehetősen nehéz következetes módszertannal művelni a kontrafaktuális történetírást. Egyrészt ugyanis – például Niall Ferguson, e historikus irányzat egyik mai sztárjának alapvető kritériuma szerint – tényleges választat kell megmutatni a múltban, olyan pillanatot, amely könnyen alakulhatott volna másképpen [akár már a kortársak szerint is]. Másrészt – például a módszertant finomító Alexander Demandt nyomán – érdemes az említett elágazási ponttól kezdve precíz érveléssel felállítani az egyes forgatókönyveket [amelyek, persze, a kortársak perspektívájából másképpen is elgondolhatóak voltak]. Hiszen csak így tűnhetnek valóban reális alternatíváknak a feltételezett történések. Éppen azért korlátozottak a történetírói lehetőségek, mert folyamatosan szembesülni kell azzal az alapvető rendszer- [s még inkább: káosz]elméleti kihívással, hogy egy kikövetkeztetett választút feltételezett ösvényén vagy ösvényein elindulva minden egyes lépés után exponenciálisan nő a lehetőségek száma [voltaképpen tehát a kiszámíthatatlanság], így a létrehozott struktúrákban nagy lesz a bizonytalanság. Történeti referencia hiányában, illetve a *'mit is próbál megérteni a történész?'* hermeneutikai szakadékában tehát meglehetősen kétségesnek látszik megbízható modellt alkotni azokról a lehetségesnek vélt világokról, amelyekhez a meghatározónak vélt vagy akként kijelölt múltbéli pillanatok vezethetnek. [Minderről filozófiatörténeti aspektusból Varga Péter András írt.] Mivel az effajta elágazásokon elinduló történészi próbálkozást homályban tapogatózásnak és fantáziálásnak vélte, Friedrich Meinecke már az 1930-as években hiábavalónak nevezte. A legtöbbben, persze, mind korábban, mind öt követően hasonlóan gondolkodtak, s ezért vállalkoztak kevesen és igen ritkán arra, hogy szisztematikus módon felépítsenek egy *virtuális* múltat. Pedig a posztstrukturális elveket integráló történészek azzal is tisztában vannak, hogy szintén nem vagy alig valamivel lehet pontosabban elbeszélni a „ténylegesen megtörtént” múltat: a „történelmi igazság” hozzáférhetetlen vagy

nem is létezik. Hiszen a [bármilyen] történeti narratívák, akárcsak az ezek forrásaikként értelmezett szövegek, képek, filmek stb. egy valaha volt valóságot korántsem megjelenítenek mimetikus módon, sokkal inkább, elbeszélői eljárások alkalmazásával, konstruálják azt. Elhomályosultak tehát a történetírás és az irodalom elválasztásának Arisztotelész nyomán (egyedi vs. általános; megtörtént vs. valószerű; tényszerű vs. lehetséges) főképpen a 19. századi tudományosságban hangsúlyozott határvonalai. [Lásd erről magyarul Gyáni Gábor áttekintéseit.]

A többé-kevésbé tudatosított elméleti megfontolások alapján formálódó különféle történetírói gyakorlatok azt mutatják, hogy ha nem is a kontrafaktuális irányzatot követve, de időnként mégiscsak érdemes meghatározni bizonyos, válaszútnak tűnő múltbéli pillanatokot, illetve számba venni a meg nem valósult lehetőségeket. Ezek ugyanis segíthetik a megtörtént (megtörténtnek gondolt) események, lezajlott (vagy annak vélt) folyamatok pontosabb rekonstruálását, az aktorok döntési mechanizmusainak jobb megértését, a mozgatórugók feltárását, valamint elgondolásaik elhelyezését a vakvéletlen és a történelmi determinizmus szélsőségei közötti skálán. Ekképpen az az alapvető jellemző, hogy az alternatív történetírás vállaltan prezentista, és a múltat – ahogyan azt Gavriel Rosenfeld fejtegeti – jórészt instrumentumként használja fel saját kora megértéséhez, annyiban megtérülhet, hogy az egyszerre múlt- és egyszerre önértelmezők számára terapeutikus hatása lehet. Mi pedig, akik a megfigyelőket figyeljük meg (George W. Stocking), az értelmezéseiken keresztül jobban megérthetjük magát az emlékező közösséget. Sőt, számba véve a lehetséges múltbéli elágazásokat, analogikusan akár még az adott értelmezői pillanatban előttünk álló, jövőbeli variációk mérlegeléséhez is ötletek nyerhetők, bár nehéz szabadulni attól a szkepszistól, amellyel Cicero *De Oratoréjából* elhíresült szállóigét szokás citálni arról, hogy a történelem az élet tanítómestere volna.

De ha nem az életé, akkor esetleg az irodalomé? *A Nézzünk bizakodva a múltba!* – *alternatív Trianon* című elbeszéléskötet felépítése (és a könyv marketingje) legalábbis azt sugallja, mintha a benne olvasható történelmi fikciókat nem is a történelem, hanem maga a kontrafaktuális történetírás inspirálná. Egyfelől ugyanis a tizenegy kortárs szépirodalmi elbeszélésekből (meg Örkény *Nézzünk bizakodva a jövőbe!* egyperceséből) álló gyűjteményt két kitűnő történész, Ablonczy Balázs nyitó-, illetve Lucian Boia záróesszéje keretezi. Másfelől az előszó szerzője, miután szakszerűen, de élvezetes stílusban számba vette az alternatív történetírás alapvető elméleti ismérveit, illetve az 1918–1920 közötti magyar történelem legfontosabb csomópontjait és lehetséges leágazásait, úgy fogalmaz, hogy az „itt következő írások ezt a 'mi lett volna ha...' érzést bontják ki”. [Az utószó szövege a román történelemtől megszokott kiegyensúlyozottsággal, többféle kortárs és utólagos nézőpontot összevetve beszél a versailles-i béke egyszerre „igazságtalan” és egyszerre „igazságos” rendszeréről, bár alternatív múltbéli lehetőségekre kevésbé utal.] Harmadrészt pedig a kötet elbeszéléseinek jó része olyan szempontokat és megközelítésmódokat érvényesít, amelyek a kontrafaktuális történetírás különféle modelljeiként is ismertek lehetnek. Pedig a kötet gondos szerkesztői [Cserna-Szabó András és Fehér Renátó, akik egyben a koncepciót és a felkéréseket elindító *Hévíz* folyóirat munkatársai is] valószínűleg nem kényszerítették arra szerzőiket, hogy tájékozódjanak e történetírás típusait illetően.

Igaz, szépirodalmi szövegek esetében több ok miatt sincs igazán szükség erre. Már csak azért sem, mert az alternatív történelmi fikció bő egy évszázaddal hamarabb

kezdett formálódni, nyerte el legitimitását, majd pedig lett hatása a historiográfiai irányzat kialakulására, mint fordítva. Előbb a napóleoni időket követő Franciaországban jelent meg néhány effajta prózai szöveg, Charles Renouvier regényétől kezdve „uchroniának” is nevezett elbeszélés (Czeglédi András). Majd a 20. század eleji angolszász időutazásos elbeszélések egy része sorolható ide. Nagyobb számban pedig a század középső harmadának történelmi kataklizmáira (illetve ezek analógiájára korábbi történelmi eseményekre) reflektálva, részben a sci-fi-, a fantasy- és a disztópia-irodalommal átfedésben, a 'lehetséges/alternatív világok' fikciós keretében formálódott e prózai műfaj, főképpen az USA-ban. Népszerűsége egyik csúcspontjára az 1960-as években ért Philip K. Dick regényével, újabban pedig Philip Roth könyvével. [A műfaj történetét legújabbban Riyukta Raghunath tekintette át.] Éppen ezek az irodalmi szövegek voltak hatással a „tény” és a „fikció” szélsőséges elválasztását egyre inkább megkérdőjelező posztmodern történettudomány számos képviselőjének szemléletére, témaválasztására, értekezési stílusára; amiképpen azért ezek is visszahatottak az alternatív történelmi prózára. E hibrid műfajban nemcsak elmosódottabb a határ a fikcionalitás és a realitás között, mint a hagyományos történelmi regényekben és elbeszélésekben, hanem az is kérdés, hogy egyáltalán miképpen lehet definiálni a fikciós szövegekben a kontrafaktualitást, ha a szépirodalmi művek definíció szerint nem tényszerűek (Martin Widmann).

A történeti és írói megközelítés hasonlósága abban a tekintetben mindenképpen szembeötlő, hogy a kontrafaktuális történelmi értekezésekhez hasonlóan az alternatív történelmi prózának is az assmanni értelemben vett „forró” emlékezeti témákról érdemes szólnia, a jelenre valamilyen (vélt) hatással bíró történelmi kérdéseket érintenie, hiszen a történetek másságát csak jól ismert, a kulturális emlékezetben ma is benne lévő történetekhez lehet viszonyítani. Eszerint tehát az alternatív történelmi narratívák referenciája nem más, mint az ismert (vagy annak vélt) történelmi narratívák. Akkor lesz ugyanis az olvasó számára hiteles az alternatív történelmi tabló, úgy bontakozhat ki egy hihető világ képe, ha folyamatosan érzékelhető számára valamiféle *hasadás* az elbeszélte forogatókönyv-változat, illetve a történelemben megvalósult szcenárió között.

Az alternatív történelmi regényekben, elbeszélésekben viszont – ha narratopoétikai szempontból jó szövegekről van szó – kisebb a tétje a fentieknek. De azért a történelmi fikciókban megjelenített múltbéli lehetőségek megértéséhez sem egészen elegendő olvasóként pusztán a história „divergálási pont”-jait érzékelni (Kathleen Singles), hanem hasznos ismerni a ténylegesen lezajlott folyamatot is, amelyhez képest az adott fikciós szöveg egy másik forogatókönyvet kínál fel. Ha mindezt nem segíti az elbeszélés, akkor – a történelmi feldolgozás olvasójához hasonlóan – az irodalmi mű befogadója is elveszítheti a türelmét.

Ezért is kérdéses, hogy a *Nézzünk bizakodva a múltba!* című kötet néhány írásának ki lehet a mintaolvasója. Például Csabai László *Expanziója* esetében – amelyben Szamuely Tibor Moszkvába utazik, hogy intervenciós segítséget kérjen a magyarországi Tanácsköztársaság megmentésére – a tényleges történelmi csomóponttal még sokan tisztában lehetnek. Vagyis azzal, hogy egyebek mellett éppen egy effajta beavatkozás hiánya miatt bukott meg rövid idő alatt a proletárdiktatúra kísérlete. Ám az, hogy valójában mit is próbált tenni ez ügyben a magyar kommunista vezetés, aligha él elevenen az emlékezetben: így a fikció „alternatív” volta sem biztos, hogy könnyen belátható. Az elbeszélés legtöbb olvasója számára tehát valószínűleg nincs

túl nagy tétje annak, hogy a szövegben Trockij miért látja Lenintől eltérően a szovjetáram belső megerősítése, illetve az „expedíciós hadsereg összeállítása” (60.) közötti stratégiai különbséget, s hogy Trockij miképpen kerekedik felül Leninre, aki végül beletörődik a magyar kommunistáknak nyújtandó segítségbe. Mert hiába rémlik fel e scenárió alapján a magyarországi szovjeturalomnak 1945-höz képest két és fél évtizeddel korábban kezdődő lehetősége, Trockij propagandabeszédbe ágyazott ígérete, Lenin enervált záró mondatai, valamint korábbi belső monológja („Ha még aktuális lesz a magyar meg a többi ügy”, 54.) alapján úgy is értelmezhető a szöveg, hogy maguk a szovjetek sem igazán hisznek az expanzió elindításában. Amit úgy is lehet érteni, hogy e forgatókönyv megvalósulása szerint sem feltétlenül alakult volna másképpen a történelem – bár ennek dilemmáját nem tudatosítja az elbeszélés.

A kötet egy másik szövege viszont pontosan ezt állítja középpontba. A *Mielőtt golyót eresztenek belém* [Zoltán Gábor] címe a főszereplő, Tisza István apológiájából származik: a villájában rátörő katonáknak magyarázza hosszasan, „hogyan keveredtem ebbe a nagy pilátusi krédóba” (42.). A védőbeszéd sikerrel jár, a honvédek elsomfordálnak, viszont egy következő merénylőcsoport lelövi. S ha Tisza véletlenül őket is meggyőzte volna, nem sokkal később újabbak érkeznek, „nem tudva, hogy ők már hiába jöttek” (49.). Azonban hiába szurkol esetleg az olvasó a merénylet meghiúsulásának, éppen azért, hogy a szöveg látványosan viszi színre a történelem megváltoztathatatlanágát, a feszültség gyöngül: Tisza tényleges meggyilkolása felől nézve elvész annak jelentősége, hogy a valós történelemben egyből lelőtték a miniszterelnököt, az alternatív scenárió szerint viszont kapott még néhány perc haladékot.

Berniczky Éva *Citoyenek a Fried-palotában* című elbeszélése a 20. század eleji ungvári polgárság, s különösen a zsidóság identitása szempontjából fontos mikroterről, a címben említett épületről szól, korabeli újsághírekből ismert, valós eseményeket szinte szó szerint beépítve a szövegbe. Ám mivel ezekkel a lokális emlékezeti szegmensekkel a legtöbb olvasó bizonyosan nincs tisztában, elsikkad az – egyébként sem eléggé hangsúlyossá tett – alternatív forgatókönyv: mi lett volna, ha az Ung-parti multietnikus és sokvallású „kis Párizst” szabad várossá nyilvánítják 1920. június 4-én. Azért is nehéz olvasóként felismerni a valós és a virtuális ungvári forgatókönyvek közötti különbséget, mert a történelmi Magyarország dezintegrációjának folyamata során számos „kérészállam” [ideig-óráig fennálló vagy ténylegesen meg sem valósult államalakulat] jött létre.

A *Mária Terézia Kávéház* [Szalay Zoltán] Pozsony kapcsán mutat meg hasonló szabadállami scenáriót. Azonban e lehetőség csupán a szereplők mentális világában jelenik meg, az elbeszélés térideje egyértelműen a Trianon után szlovákká lett Bratislavában jelölődik ki. A szöveg izgalmas távlatot nyit azzal, hogy a történetek nagyobb része Edinburgh-ban játszódik, s a skót gael nyelvet tanulmányozó, rejtélyes Mike Fehr [eredetileg: Fehér] alakját középpontba állítva bontakozik ki a pozsonyi kisebbségi identitáshoz, a saját és más nyelvekhez, illetve a személynév-használat-hoz fűződő ambivalens viszony: az asszimiláció és a nemzetféltés dilemmája. Mivel azonban túlbonyolítottnak tűnik a Fehr-utáni nyomozás szerbantalos „filológiai detektívregény”-regisztere, valamint feleslegesnek néhány szereplő funkciója (az elbeszélő Juditon, majd Kamillán, majd Rob Petersonon keresztül jut el Fehr sztorijához), úgy vélem, hogy mindez indokolatlanul vonja el az olvasó figyelmét az egyébként izgalmas alternatív scenárió lehetőségéről.

A Szani tévedése [Horváth László Imre] szintén egy olyan alternatív múltvariációt visz színre, amelyet az elbeszélés is csupán elképzelhető lehetőségként jelenít meg, hiszen csak a narrátor álmában létezik. A kötet e szövege esetében azonban a valós és a lehetséges történelem közötti hasadás egyértelműen érzékelhetővé és feszült-ségteljessé válik, két ok miatt is. Egyfelől az olvasó a saját történelmi ismeretei miatt vágya az álom szintjén felbukkant *mi lett volna, ha...* kérdések megvalósulására. [Ha a Nagy Háborút lezáró békét konszolidáció követi, minden etnikum önkormányzatot kap, s létrejön az Európai Egyesült Államok; ha nincs zsidóüldözés és Radnóti Miklósból oktatási miniszter válik; ha nincs II. világháború, csak némi csatározások, de ezek kapcsán is „a magyar fegyverek világhíréről” zeng ódákat a világsajtó, amikor a „Szingapúr környéki harcokról” tudósít [170.]; ha ezeket követően jólét lesz Magyarországon.] Másfelől azért lesz tragikus [s korántsem humoros] az álomban megjelenített scenárió, mert a narráció ezzel párhuzamosan egyértelművé teszi az elbeszélés idejét és helyét [a 60-as évek elszegényedett, besúgókkal teli, frusztrált országa], a szereplők beszélgetéséből pedig a nemrég megvalósult történelmi forgatókönyv is világossá válik [a holokauszt, a világháború és a Rákosi-kor egyéni traumái].

A kötet több olyan elbeszélést tartalmaz, amelynek alternatív történetei a metafikció szintjén villantanak fel egy olyan, az elbeszélő szempontjából tekintve kontrafaktuális forgatókönyvet, amely viszont a fikción kívüli, azaz a mi világunk valós múltjával korrelál. Nem ritka ez a visszahajlás a műfajban, de könnyen tűnhet a módszer erőltetettnek. Például Egressy Zoltán a *Fekete hold éjszakáján* című, Ady-allúziókkal teletűzdelt, szellemes, de helyenként kissé túlírt szövegében azért említődhetnek az elbeszélés szintjén „alternatív realitásként” elgondolható események, mert az olvasók vagy nem nagyon ismerik azokat [noha ezek a mi világunkban valósként tartatnak számon], vagy az elbeszélő élesebbnek akarja mutatni a szövegbeli, illetve a tényleges scenáriók közötti kontrasztot. A novellában egyébként egy olyan bizarr történelemvariáció bontakozik ki, amely szerint 1904-ben Párizsban járva nem egyszerűen öngyilkos lett a szépreményű ifjú költő, Ady Endre, miután súlyos nemi betegséget állapítottak meg nála, hanem úgy ugrott ki az Eiffel-torony tetejéről, hogy véletlenül George Clemenceau magyar származású, állapotos menyére, Michnay Idára zuhant, aki szintén szörnyethalt. Az eset következtében azonban nemcsak az ifjú Clemenceau, hanem az idős francia politikus is valamiért [tulajdonképpen érthetetlenül] magyarbarát lett, ráadásul pacifista, aki Nobel-békedíjat érő igazságos Európát hozott tető alá Versailles-ban.

Szélesi Sándor *A volt-kávéfolt* című elbeszélésének párhuzamos univerzumokként megjelenített történelemvariációi esetében nemcsak a tudományos-fantasztikusba hajló, lexikonszócikkekből szó szerint idéző, tudálékos magyarázatok tűnnek fárszónak, hanem még inkább azok az elbeszélő által jelzett érintkezések, ahol a kétféleképpen alakuló világrend – az elbeszélés szerint két párhuzamos univerzum – különbségei és hasonlóságai látszanak. A narrátor és az elbeszélését hallgató családtagok rekonstrukciója szerint: az 1920-as békeszerződésre érkezett magyarok Teleki-féle vörös térképére némi kávé lötytyent, s a folt a vákuumfluktuáció jelensége következtében önálló univerzummá fúvódott fel, öntudatára ébredt, sőt, megszerette a magyarokat, majd meggyőzte a nagyhatalmak politikusait, hogy Magyarország javára döntsenek.

A másik véglet Papp-Zakor Ilka *Mi-mi-mi* című elbeszélése, amely egyáltalán nem indokolja, csupán jelzi, hogy magyar szempontból „a versailles-i kastélyban még a vártnál is kedvezőbb döntés született” [72.]. De ennek jelentősége a szövegben teljesen elsikkad, ami abból a szempontból indokolt, hogy itt nagyon erőteljesen alulról, egy pesti bérház mikrovilágából sejlik fel valami a nagy történelmi eseményekből. A főszereplő fogvatékos öccsének [kissé gyanús, de aztán a megoldást tekintve magyarázatlanul hagyott] öngyilkosságát követően a körfolyosón spontán szerveződő, halotti tor jellegű összejövétel egybefonódik a békeszerződés sikere feletti vigalommal. Ám szerintem még ebből az aspektusból értelmezve is felesleges az alternatív történelmi reflexió, használata nincs igazán megindokolva; hasonlóan ahhoz az elbeszélésben vissza-visszatérő szűk viharkabáthoz, amelynek mind motívus, mind allegorikus olvasata bosszantó apóriába fullad.

A kötet talán legötletesebb, [ál]irodalmi és [ál]politikai poénokból álló, igen szellemes darabja a *III. Péter szövegírója* [Kácsor Zsolt]. Egy olyan fiktív levél, amely szerint a címben megnevezett udvari szövegíró 1978-ban, miután fél évszázadig szolgált a Nagy Háború után is egyben maradt történelmi Magyarországon az uralkodó Esterházy családot, benyújtja lemondását III. Péter királynak. Mégpedig azért, mert a felség nem átalott egy olyan „posztmodernnek mondott, zavaros novellát” [115.] írni, amely az elbeszélés térideje szempontjából uchrónia, a mi szempontunkból viszont a lezajlott történelemre, a Rákosi-korra hasonlít. A szövegíró aggódik mind a királyi család tekintélyéért, mind a monarchia sorsáért, mind pedig a közép-európai politikai erőegyensúlyért. A vágyvezérelt gondolkodásunk elsöre nehezen engedi leküzdeni azt a sóvárgást, hogy e scenárió megvalósulása esetében egy olyan országba születettünk volna, amelyben Esterházy Péter az uralkodó, s az éppen 70 éve kontinuos *Nyugat* folyóiratot Petri György és Hajnóczy Péter szerkeszti. Akkor viszont már nem leszünk annyira elégedetlenek saját helyzetünkkel, amikor egyrészt kiderül a szövegből, hogy a forrongó nemzeti mozgalmak éppen azidőtájt kezdik szétfeszíteni a Magyar Királyságot és Európát; másrészt valószínűvé válik, hogy egy ilyen történelmi forgatókönyv bekövetkeztével akár még a magyar irodalom, a posztmodern is unalmasabb lenne. [Ez utóbbi szempontra erősít rá a szerkesztők ötletei alapján készült, Kácsor szövegével kongeniális, fiktív *Nyugat*-címlap, az egyébként is rendkívül ötletesen és igényesen illusztrált kötet – Palásti Kovács András munkája – legjobb vizuális eleme.]

A kontrafaktuális történetírás, illetve az alternatív történelmi fikció elméleti rendszerezői [Gavriel Rosenfeld és mások] szerint a történészek vagy a szépírók jelennel szembeni elégedetlenségét mutatja, ha egy adott szöveg a valóságnál jobbnak tűnő múltvariációval számol. A rémálomszerű forgatókönyvek megjelenítésének pedig lehet olyan oka, hogy a szerző a történelem tényleges menetét tartja a lehető legjobb scenáriónak saját jelene szempontjából – és az egyes vélemények mögött akár [aktuál]politikai alapállást is lehet feltételezni. A historikusok és a prózaszerzők szándékai azért nem mindig ilyen evidensek, sőt, sokszor az sem egyértelmű, hogy pozitív vagy negatív egy alternatív forgatókönyv a valós történelemhez képest.

Jól példázza ezt a bizonytalanságot Mán-Várhegyi Réka *Szívek közönye* című elbeszélése – amely egyébként szerintem a kötet leghitelesebb, mert finoman építkező és ökonomikusan megírt alternatívvilág-alkotó szövege. Itt a mi jelenünkkel párhuzamos idejű budapesti magyarság megállíthatatlan asszimilációja az államalkotó

szlováksághoz korántsem tekinthető kizárólagosan hátrányos folyamatnak. A legtöbb (magyar) szereplő aspektusából így látszik ez, már csak azért is, mert a beolvadási folyamat következtében évtizedek óta nem követnek el robbantásos merényletet az IMA- [minden bizonnyal: Igazságot Magyarországnak]-mozgalom tagjai, s belesimulnak abba a mi valóságunkban is jól ismert globalizált társadalomba, amelyben mindenki kínai vegyesboltba jár vásárolni. Persze, a kötet kontextusában épp az az izgalmas, hogy az elbeszélés effajta értelmezése feszültségbe kerül a gyűjtemény Örkény nyomán megfogalmazott címének [*Nézzünk bizakodva a múltba!*] ironikus ajánlatával. Mán-Várhegyi szövege ugyanis arra sarkall, hogy mégiscsak akár szó szerint is lehetne érteni és komolyan venni a *bizakodást*. Vagyis a trianoni békében létrehozott Magyarország ma talán nem is olyan rossz hely, mint amennyire esetleg azzá válhatott volna. A szöveg így áttételesen arra emlékeztethet, hogy valóban voltak magyar szempontból kedvezőlenebb határtervek 1918–1919 táján, mint ami megvalósult 1920-ban. De arra is felhívja a figyelmet, hogy a saját, valós jelenünkben érdemes a Kárpát-medencei asszimilációs folyamatokat több aspektusból megvizsgálni, fölismerve a régió más népeinek szempontjait is.

A kötet egyetlen olyan elbeszélést tartalmaz, amely a magyar nézőpontot kevésbé viszi színre, csak az egyik utódállam aspektusát jeleníti meg, azt is áttételesen. Selyem Zsuzsa *Drakulaland 2020, avagy miért édesebb a román kóla?* című szövegében nem egy alternatív forgatókönyvet olvashatunk, hanem a valós történelemhez, pontosabban a jelenhez igen közel álló, bár disztópikus és cyberpunk elemeket is magában foglaló helyzetleírást. Az elbeszélő élménybeszámolója Cluj City Trianon100 elnevezésű fesztiváljáról nem csak azért izgalmas, mert igen koherens stílusú: egy világpolgár transzvesztita helyenként roncsolt grammatikájú és képzavaros, de számos műveltségelemet is görgetni képes, szórakoztatóan otromba szleng szövege. Hanem azért is, mert a külső elbeszélői nézőpont idegensége felől ironikus távlatba kerül az „európai alapértékek” és a „nemzeti ünnep” szentsége [143., 144.], és azzal is szembesít, hogy mindez akár milyen szorosan érintkezhet egyes fociultrák neonáci kultúrájával.

Az elbeszélésgyűjtemény tanulsága, hogy mivel az alternatív történelmi fikciónak jóval kevesebb módszertani kötöttsége van, nagyobb a szabadságfoka, látványosabb szerepet kaphat benne a humor és a szellemes nyelvezet, mint a [jó] kontrafraktuális történetírás esetében, ezért a még narratopoétikai szempontból gyöngébb, kevésbé kiérlelt vagy éppen túlírt szövegeket olvasva is izgalmas történetelméleti szempontok vetődhetnek fel. Lehet töprengeni a jelenre és jövőre irányuló, különböző forgatókönyveken, minél több közösségi és egyéni aspektust egymásra vonatkoztatva. Az effajta gondolkodásra különösen azoknak a közösségeknek van szükségük, amelyeket a „vereség kultúrája” jellemez. Wolfgang Schivelbusch szerint ez egy olyan állapot, amelyben az adott csoport azért kreál kollektív mítoszokat, mert ezekkel hozzájárulhat a vereség emlékének elfogadhatóvá tételéhez. A traumatikus töréspontoknál, mint amilyen Trianon [György Péter, Kovács Éva], az effajta feldolgozás – reménység szerint – terapeutikus hatással lehet az emlékező közösségre. [Cser]

FAZAKAS GERGELY TAMÁS